

deze
een
end
bij
kers,
vre-
de-
te
de-
dan
aper
ans
leen
ons
aan-
toch
aper
leef
ngs-
den
ge-
gen,
aat-
gen
de-
ngs-
nen,
neg-
van
pen,
van
odig
ge-
den
ben
met
bij
len,
der-
aats
den
en
ma
ben
te
lijk
eze
Ze
leid
niet
ge
oor
om
der

van Prof. Visscher, en natuurlijk zou dan aan Prof. Geesink het recht moeten worden verleend om in ons blad zijn beswaren te handhaven, wanneer hij niet van ongelijk overtuigd was. Voor zulk een uitvoerig debat nu over een atreng wetenschappelijk onderwerp, waarvan de betekenis boven het bereik van de meesten onzer lezers gaat, leent zich een weekblad als de *Heraut* niet. Zulk een debat behoort niet in een week- of dagblad thuis, maar in een wetenschappelijk tijdschrift. Het gevaar, dat er in schuilt, van »preektribune te verwisselen, blijkt reeds uit dit artikel zelf van Prof. Visscher. Er komen opmerkingen in voor, die met het wetenschappelijk vraagstuk niets te maken hebben en alleen berekend zijn op het gehoor in den engelenbak. Zoo daalt de wetenschappelijke discussie beneden het hooge peil, waarop ze behoort te staan.

Slechts op één punt willen we gaarne aan den wensch van Prof. Visscher voldoen, omdat het hier bijzaakbaar de rectificatie van een misverstand geldt. Prof. Geesink had opgemerkt, dat Prof. Visscher, die in het algemeen van een geloovige wetenschap niets weten wilde, geen kans had gezien voor de geestelijke wetenschappen staande te houden, dat daarbij van het geloofsephitheton geen sprake was. Prof. Visscher antwoordt hierop, dat zijn betoog juist tot strekking had streng onderscheid te maken tusschen het exacte en het niet exacte; voor de exacte wetenschap had hij beweerd, dat daarop de vraag of men al dan niet geloovig was, geen invloed uitoeftende, maar voor de niet exacte wetenschappen erkende hij, dat hier nog andere factoren werken en zij dus alle afhankelijk zijn van het subjectieve standpunt van de beoefenaars der wetenschap.

Ongetwijfeld is het geschil daarmede tot veel bescheidener proporties teruggebracht. Alleen was het dan wel vreemd, dat Prof. Visscher als titel van zijn oratie noemde den eeuwiggen vrede tusschen religie en wetenschap. Juist bij deze niet exacte wetenschappen kan er van een vrede tusschen religie en wetenschap de beoefenaars dezer wetenschappen beweren, geen sprake zijn. Prof. Visscher zelf had o.i. door de keuze van dezen titel wel eenige schuld aan dit misverstand. Maar wij zijn dankbaar, dat het niet anders dan een misverstand bleek.

Dr. H. H. K.

Erstafel.

Dr. V. HEPP, DE WAARDE VAN HET DOGMA. Uitgave van J. H. Kok Kampen.

Deze Synie heeft een oosterdak gevonden in Afl. 6 en 7 van de Brochurenreeks *SCHILD EN PUL*.

Dr. HEPP, predikant te Watergraafmeer, die, zoo door zijn *Quintade* *HET TERTIUM SPIRITUS-SANCTI* als zijn latere geschriften en ik die daarbij vooral aan zijn *ANTICHRIST*, zich niet alleen theologisch, maar ook wijzegeerig geschoold toonde, doet dat ook in deze Synie.

In dezen tijd nu, het dogma het zoo zwaar te verantwoorden heeft, de leuze »ondogmatisch Christendom» opgeld doet, zich te beunten op de waarde van het dogma en het resultaat der bezinning, in 'n geschrift vastgelegd, te publiceren, is zeker geen overbodig werk. Vooral niet wanneer dit gedaan wordt door wie er, als deze Schrijver, alleens bevoegd toe is. Het is mij dan ook een bijzonder genoegen op deze presentatie van Dr. HEPP hier de aandacht te vestigen. En dat ook, wijl ik daardoor hoop mede te werken, dat velen, die zonder er precies achter te weten, voor »ondogmatisch Christendom», »onbewust Christendom» en, want dit hoort er ook nog bij, »christendom boven geloof» verdoelden, zijn, — zich de niet al te groote moeite zullen getroosten deze brochure eens te lezen.

Alvorens HEPP met zijn lezers van wal steekt, maakt hij de zeker niet onjuiste opmerking, »dat wij in een tijd leven, die mer naar de waarde, dan naar het *wezen* der dingen vraagt. Deze opmerking biedt hem gelegenheid zijn onderwerp te beperken en in die beperking toont zich de meester.

De vraag: *welke is de betekenis van het dogma voor het leven?* wordt terstond naar voren gebracht. Oer iaar beantwoording gaat het, al zullen dan ook die over *wezen*, oorsprong en ontwikkeling van het dogma niet geheel onaangetoerd blijven. Maar de beperking wordt nog enger. Het gaat niet over het dogma überhaupt, maar over het *kerkelijk* dogma en ook meer niet over bijzondere, kerkelijke dogma's, maar over wat in de species: kerkelijke dogma's, het aan alle gemeene is, alsoo over het »inbegripe van alle zoodanige dogma's».

Is »waarde» al wat in onze behoeften voorziet, hetzij steffelijke, hetzij geestelijke en »waardeering» het schatten der waarde of waardebepaling, — van wal stekend met zijn lezers, vraagt Dr. HEPP nu eerst hun aandacht voor de bedensdagsche en toekomstige dogma-waardeering en ook wat voor betere dogma-waardeering eerste voorwaarde is.

HEPP, dien het niet aan combinatie-gave ontbrekt, schrijft hier, dat »sedert meer dan een eeuw de valuta van het dogma aan sterke schommeling onderhevig is, en hij toont dit dan nader aan uit de geschiedenis zoo der Wijsbegeerte als der Theologie in de zoeven genoemde periode. Gevolg van het »oms plooiende onrustwekkend dalen en daarna weer langzamerhand oploopen van den koers is de al scherper tegenstelling tusschen dogmatisch en anti-dogmatisch, die in de laatste toekomst al meer te verwachten is». Onze auteur ziet dit echter niet al te donker in. »Ook het kerkelijk dogma zal in breeder kring waardeering vinden». Maar dan dient volstaan te worden aan één beding, en hier komt hij nu tot wat hij »eerste voorwaarde voor betere dogma-waardeering» noemt. Dit beding dan, is juiste en voor allen geldende begripbepaling van »dogma». Van de begripverwarring daaromtrent wordt eerst een en ander vermeld, waarbij KANT, »wel een denk» maar geen taalgeen, een zeker niet onverdiende veeg uit de pauze krijgt, wegens zijn gebruik van het woord »dogmatisch». Daarna wordt aangevoerd dat het woord dogma, in kerkelijken zin, »nooit anders verstaan werd

dan als een geloofstelling, door de kerk of een kerkengroep als ongetwijfeld beleiden. Op het einde der brochure vind ik een wel met deze niet gelijkluidende, maar toch, wat den inhoud betreft, overeenkomstige logische fixering van het begrip dogma: »Het is de geloovige bezinning over de Schriftopenbaring, door de kerk geformuleerd en met gezag voorgedragen». Met deze laatste is de eerste definitie, door nader bezinning, aangevuld.

Die nadere bezinning komt al terstond ter sprake in het eerste van de vier onderwerpen welke de schrijver alsna aan de orde stelt: het dogma en de religieuze bezinning; het dogma en de geloofsgemeenschap; het dogma en het historisch leven; het dogma en het kerkelijk leven.

Bij de behandeling vooral van het eerste maar ook van de drie laatste onderwerpen toont Dr. HEPP zich als vertrouwd met de nieuwere leucier. Hij spreekt bij het eerste over »intuities of het onmiddellijk schouwende denken en over het napezende denken of de »r f xie». In verband met het eerste brengt hij *BAAGSON* te sprake. Bij het ontvagen van de Schriftopenbaring is het geloofsbewustzijn zowel receptief als actief. De kracht welke er van de waarheid diervoor baring op uitgaat, zet eerst het intuïtieve, maar daarna ook het rell xieve denken in beweging en het dogma is dan resultaat van de rell xie of de »bezinning».

Maar het dogma voldoet niet slechts aan een denk, noch ook aan een *gemeenschap* behoeft van den Christen. Aan behoefte ook aan *gemeenschap* met het geloovig *voorgeslacht*. En eindelijk treedt het — en ook hierin past het zich aan bij de behoeften van den Christen — op met *gezag*.

In zes volgende hoofdstukken wordt de waardebepaling van het dogma nog meer gepreciseerd. Tegenover de volstrekte waarde, die de Schriftopenbaring voor ons, Christenen heeft, aan aan het dogma niet dan betrekkelijke waarde worden toegekend. Maar deze relatieve mag ons niet sceptisch tegenover het dogma doen staan. Het dogma toon is een kostelijke waarheidshoud in aarden vaas. »Het heeft dien geput uit de bron: de Goddelijke Openbaring, die eenwig zeker is; met als middel het door den Geest verlichte verstand; niet als het private werk van één persoon, maar door coöperatie van een gansche kerk; en dan nog wel onder bijzonder toezicht van den Geest der Waarheid». Als zoodanig heeft het dan ook niet slechts waarde tegenover wat de kerk ontken, maar ook voor wat de kerk bevestigt. Verder, wijl het dogma is gegroeid, is het ook voor ontwikkeling vatbaar. Maar te bevordern behoort wel tot de bevoegdheid der plaatselijke kerken, »doch het zou van zelfoverschatting getuigen, indien zij ook op elkanders oordeel geen prijs stelden». Uit de vatbaarheid voor ontwikkeling volgt, dat er een zoodanig vast als vloeiend element bij het dogma is te onderscheiden en deze onderscheiding kan dan bewaren voor, wat hier ten slotte besproken wordt, eenzijdige waardebepaling van het dogma of: dogmatisme en anti-dogmatisme.

Op het einde zijner Studie toont Dr. HEPP de waarde van het dogma aan voor de prediking en den eeredienst, het gemeentelijk leven en de geloofsoverdracht, voor theologie en wetenschap in het algemeen, voor levens- en wereldbeschouwing.

Deze zoo bezonken Studie waarbij, naar ook uit de AANTEKENINGEN blijkt, een uitgebreide literatuur is geraadpleegd, zou ik een tijdwoord willen noemen. Zij kan dienst doen, om scheve meeningen omtrent het dogma recht te zetten, maar ook dienst doen bij wat door de Generale Synode onzer Kerken dit jaar in betrekking tot den nieuwbou der Blijdenis is besloten.

En hiermede leg ik mijn pen als *ERSTAFEL*-schrijver van Dr. HEPP hier de aandacht te vestigen. En dat ook, wijl ik daardoor hoop mede te werken, dat velen, die zonder er precies achter te weten, voor »ondogmatisch Christendom», »onbewust Christendom» en, want dit hoort er ook nog bij, »christendom boven geloof» verdoelden, zijn, — zich de niet al te groote moeite zullen getroosten deze brochure eens te lezen.

Voor Kinderen.

GASPARD DE COLIGNY.
(1519—1572).

II.
Men zou Coligny sedert dien tijd, als 't ware, de belichaming der Franseche reformatie kunnen noemen.

De reinheid en ernst zijns levens, zijn oprechte vroomheid, dochter van zijn levend en omwankelbaar geloof; dan zijn degelijk karakter, zijn onverschrokkenheid, zijn volhardig, tot onverschrokkenheid toe: van al deze eigenschappen gaf hij onteubare bewijzen in de worstelingen waarin hij gewikkeld werd; die vaak den godsdienst slechts tot voorwendsel hadden; maar Coligny was te oprecht om die intriges te vermoeden, laat staan te doorl n.

Koning Hendrik II overleefde den gesloten vrede niet lang. Lang genoeg evenwel om in Gods hand middel te wezen, dat Willem van Oranje 't besluit vormde, om zoo 't in zijn macht stond het booze plan van Hendrik II en Filips II te doen mislukken.

Vier gijzelaars koos de Franseche koning uit de hovelingen en grootten van Filips. De hertog van Alva, de hertog van Aerschoot, de prins van Gavere (meer bekend als de graaf van Edmond) en de prins van Oranje zagen 'a konings keuze op zich gevestigd.

Op de jacht in 't woud van Fontainebleau zegt Hendrik, verontrentellende dat Oranje een even groot vertrouwen van Filips is, als Karel V, eensklaps: »Wat denkt ge van ons plan op raad van Alva gevormd?». »Uw Mejestей behoort zeker de huwelijksplannen te kiezen». »Neen, neen Oranje! We zullen hier in Spanje en in de Nederlanden de ketterij uitroeien door een tweede veel grotere Siciliasche vespër! I)

1) Karel van Anjou, broeder van Lodewijk den Heiligen, Koning van Frankrijk (1226—1270) werd in 1266 door paus Urbanus IV gegijzeld met Napels en Sicilië. Hij liet Conradijn 17 jaar oud, den laatste der Hohenstaufen, die zijn weing erfdeel kwam opschepen, op 't schavot onthoofden.

De Fransen, reeds zeer gehant door allerlei afpersingen en dwangmaatregelen, werden allen in getale van 8000 op Paaschamandag 1283 bij het juiden der Vespèrklokken vermoord. Slechts één bleef in leven.

»O, zoo, Sire! zinspeelt u daarop».

Een vooruitspringend hert maakt een eind aan het gesprek.

Niet alleen in 't zwijgen, ook in 't beheerschen van zijn gelaatsrekken was de Prins een meester. Daardoor bemerkte Hendrik niet dat Oranje er niets van wist en evenmin hoe hij van harte zulk een laag plan tot moorden op groote schaal verfoeide.

Pas dertien jaar later werd die gruwel, althans in Frankrijk, bedreven. 1572.

Ter ere van den vrede vierde men in de Nederlanden vooral te Antwerpen feest. Ook te Parijs. Wel eschte de vrede groote opofferingen van Frankrijk, toch gaf 't hof feestelijkheden; o.a. een tournooi.

Menig ridder was uit den zadel gelicht. Menige prijs was behaald, 't Steekspel naderde zijn besluit, toen de koning den bevelhebber zijner lijfwacht riep om met hem een lans te breken.

De koning en Montgomery rijdten op elkaar in, de lansen breken, versplinteren zelfs door den hevigen schok en ... één splinter dringt in 's konings oog!

Elf dagen later sterft hij onder ondragelijke pijnen.

Frans II, zijn oudste zoon, gehuwd met Maria Stuart, koningin van Schotland, volle nicht van de Guises, volgt hem op.

Slechts een gebeurtenis onder zijn korte regering was belangrijk, doch noodlottig voor de Hervormden.

Deze vormden het plan den jongen koning en zijn gemalin, als zij te Amboise vertoefden, op te lichten, weg te voeren naar het westen van Frankrijk en, (men zou ze goed behandelen,) vrijheid van Godsdienst voor de Hugenoten af te dwingen als prijs voor zijn bevrijding; doch de Hugenoten zouden den vorst tegen de heerschacht der Guises verdedigen.

Coligny, geheel onkundig gelaten van deze samenzwering, vernam er pas iets over, toen de gansche mislukte toelag gewroken werd in sruomen bloeds. De prins de Conde werd gevangen genomen en ter dood veroordeeld. De dood van den jongen koning, die slechts 17 maanden regeerde, reddde Coude's leven.

Aan de vele schemtselingen en verwarringen door de ecrucht der Guises niet het minst, kwam een einde door de Pacificatie van Amboise; dit rekent men als de eerste Godsdienstoerlog in Frankrijk.

Wel kregen de Hervormden in 1562 't recht om godsdienstoefening te houden, doch met enkele beperkingen. De Coligny die niet leven kon te midden van complotten en kuiperijen, begaf zich naar Chatillon.

Daar vernoot hij het gruwelijk bloedbad door de aanhangers van François de Guise te Vassy aangericht. 1563. De voornaamste hoofden der Hugenoten zamenken Coligny, zich aan hun hoofd te stellen en den krijg te hervatten nu het hof, (naar 't scheen) het bedriegt der Guises afkeurde.

Twee dagen wederstaat hij hun dringend vragen.

Charlotte, zijn echtgenoot, voegt hem toe: »In den name Gods eisch ik u op, stel ons niet langer teleur; of ik zal in Gods gericht tegen u getuigen». Dan geeft de Coligny zich gewonnen; en de tweede godsdienstoerlog begint onder een opperbevelhebber, die de oorlog afkeurt, terwijl hij hem zijn leven en zijn eer wijdt.

De tegenpartij, aangevoerd door den hertog de Guise, verloor welna haar bevelhebber, die laaghartig voor Orleans werd vermoord door een spion.

In een brief aan Catharina de Medicis, toen regentes, lucht Coligny zijn verontwaardiging over den moord, doch schrijft tevens: »'t is zeker de grootste weidraad, die dit rijk en de kerke Gods kon bekomen». Een geensins voorachting, doch zeer oprechte ontboezeming».

De Regentes verschaftte Coligny door 't bestand van Longjumeau 1568, meestal den »kreupelen vrede» gegaamd. De verklaring van 't Adeloot: »Den omvang van 't gevaar, dat ons bedreigt, kunnen we nog slechts bezwaren door onszelf aan 't gevaar bloot te stellen», wetigde den derden oorlog. Allen, die een andere godsdienstoefening bezochten dan de Roomsche, werden ten doode gedoemd.

Na den slag bij Jarnac, waarin de Prins van Condé sneuvelde, dien Coligny verloor, niettegenstaande »zijn groote bekwaamheden» (G. v. Prinsener), bracht Jeanne 'd Albret, koningin van Navarre en Bern, haar zoon den lateren Hendrik IV in 't leger. De jongeling zwoer den godsdienst te zullen verdedigen tot den dood, of tot de overwinning allen de vrijheid hergaf». Hendrik kreeg den titel van opperbevelhebber, Coligny bleef het inderdaad.

Op een geheimzinnige wijze verloor de stoutmoedige d'Andelot, die alles aan de Hervorming opofferde, 't leven; tot ionige droefheid van Gaspard, die reeds 't vorige jaar Charlotte grafwaars droeg.

Nog menige slag werd geleverd, meestal door de Hugenoten verloren. Evenals onze Willem III verhandelde Coligny den vijand voordeeltreken van zijn overwinning.

In 1570 kregen de Hervormden enkele vestingen tot veiligheid, o.a. La Rochelle bij den vrede van Saint-Germain.

Coligny's testament, dat hij schreef in den moeilijken tijd van den derden oorlog, is noogst merkwaardig. Een getuigenis van zijn onwrikbaar geloof, echte vade landsliefde, liefdevolle zorg voor zijn kinderen en zijn omgeving.

Karel IV laat in 1571 Coligny uit La Rochelle, waarheen hij zich teruggetrokken had, aan zijn hof onbieden. Hij ontving hem met de woorden: Nu houden wij u vast en gij zult ons niet meer ontsnappen, als ge wilt». Hij herstellde dien admiraal in al zijn bedieningen en scheen diens plannen te omhelzen.

Droef voortteekens ontrouwen de Hugenoten, de admiraal bleef door voor alle waarschuwingen. Zelfs de dood (door vergiftigde handschoenen) van Jeanne 'd Albret, Juni 1572, wekte geen kwaad vermoeden in de oprechte ziel van Coligny.

Eindelijk, genoodigd voor 't huwelijk van Hendrik van Beaur en Margreta, dochter van Catharina, had deze alle hoofden der Hugenoten in Parijs!

22 Augustus verlaat Coligny het Louvre, doch wordt op weg naar zijn woning door Maurevel, 's konings doodslager, met twee kogels gewond.

Karel zelf komt dien admiraal bezoeken en zendt den beroemden chirurg Paré, ook een Hugenoot, om Coligny te verbinden. »Mijn Vader!» zegt hij, »U hebt de wond, maar ik de eeuwige smart ervan, maar ik geef er mijn zaligheid voor, als ik daarover niet zulk een wrake neem, dat de heugenis er nooit van verloren zal gaan».

En twee dagen later? — Karel schiet van een der balkons op de vluchtende Hervormden, die, door zich in de Seine te werpen, hoopten te ontkomen.

24 Augustus, 't is Zondag, leidt de brandklok van de kerk van Saint-Germain l'Auxerrois,

De hertog de Guise en zijn mede-moordenaars snellen naar den woning van den admiraal.

Hij staat op, bidt en zegt tot de zijnen: »redt u, zoo mogelijk, ik ga sterven en heb geen menscheleke hulp meer noodig. Zij pogen over de daken in veiligheid te komen, éé, Nicolaas Muss, blijft en wordt doortoken, evenals de dienstdode, die op het geroep: »In naam des konings» de deur opende.

Vreemde soldaten, naar boven gestormd, staan eerst ontroerd stil, bij het zien van den tegen den wand leunenden gewonde, maar op den kreet van de Guise »maakt haast!» vatten zij moed en treffen Coligny met bijl- en zwaardslagen, met porjaardsken en wierpen den admiraal, nog levend, het raam uit.

Ungestrekt op 't plaveisel blaast hij den laatste adem uit. De Guise bukt zich, veegt met zijn neusdoek het bebloede en verwonde gelaat af en zegt: Hij is het; zie zoo, 't moeilijste werk is gedaan, nu al de anderen! Na tegen het lijk geschopt te hebben, stormden hij en zijn volgers de straat op.

Coligny's hoofd werd naar Rome gezonden, zijn romp door 't gepeupel mishandeld en daarna aan de galg gespijkerd te Montfaucon.

Intusschen werden de Protestanten door geheel het rijk op vreeselijke manier gemarteld en gedood.

»De eeuwige smart» van Karel IX begon reeds; want hij heeft daar noch 'acht één oogeblik rust gekend, tot hij in 1574 stierf.

Britenland.

Duitschland. Treurige Kerkelijke toestand. Hoe treurig de Kerkelijke toestand in Hamburg is blijkt uit een bericht ontleend aan de »Hamburger Nachrichten». Er kwam een vrouw bij den predikant Hydorn, wier huwelijk door hem eenige jaren geleden kerkelijk ingeregend was, met het verzoek haar kind te willen doopen. Pastoor Hydorn antwoordde, dat hij niet meer doopte, waarom zou men de kinderen nog doopen? Dat was overbodig. Kort geleden was hem ook een kind geboren, het werd niet gedoopt. Hydorn verklaarde zich wel bereid een klein geboortefeest te leiden, enz. De vrouw is daarop naar een anderen predikant gegaan en deze heeft het kind gedoopt.

Zijn ambtgenoot Dr. Strasowski ging nog verder. In een officieele kennisgeving aan het Kerkbestuur verklaarde hij, dat hij niet aan een leken na dit leven geloofde. Zijn zedelijkheid stond hoger dan de zedelijkheid van Jesus, die een eeuwige leven als loon van een zedelijk leven beloofd had!

Duitschland. De betekenis der Geref. Kerkenorde voor cultuur en Staatsrecht.

Verleden jaar werd op de vergadering van den Geref. Bond een referaat gehouden over het wezen van de Geref. Kerkenorden; da jaar leverde Prof. Dr. Bredt te Marburg op den boudag tot Lehe bij wijze van aanvulling een voordracht over de betekenis der kerkenorde uit een cultureel en staatsrechtelijk oogpunt.

Het is een verblijvend verschijnsel, dat men in Duitschland, nu de kerk zulk een zwaren tijd heeft, nagaat wat in vervolgen tijden de aracht van de Geref. Kerk is geweest. Dr. Bredt wees er op, dat er drie Geref. kerkenordeningen geweest zijn: de Geneesche, de gouvernementele en de vrijkerkelijke. Ongetwijfeld vloet de Gereformeerde kerkenordering voort uit de leer van Calvijn, maar de omstandigheden waarvoor deze zich ontwikkelde, hebben grooten invloed op haar uitoefening.

De Geneesche kerkenordering kon alleen bestaan in een stad als Genève, een betrekkelijk kleine stad, die men geheel kon overzien en waar de een den ander kende. Daarbij stond de staatsmacht ter beschikking van de kerk. De groote eschen die Calvijn aan de burgers stelde, de straffen die hij oplegde — men denke slechts aan Servet — aan men alleen versaan wanneer men het fit in samenwerking neemt, dat de Staatsmacht ter beschikking van de kerk stond. De kerk gaf aan het burgerlijk leven zijn vorm, maar dat was alleen mogelijk in Genève; vandaar dat de kerkenorde van Genève niet elders werd ingevoerd.

Wij merken hierbij onzerzijds op, dat de referent hier de plaak mis slaat. Zij die het verloop van de procedure tegen den Spaanschen geneesheer Servet goed hebben nagegaan, zullen niet tot dezelfde conclusie komen als Dr. Bredt. De groote persoonlijke invloed dien Calvijn te Genève uitoefende, dien hij echter slechts van lieverlede verkreeg, zette het stempel zoowel op de kerk als op de stad van Genève. De kerk van Genève heeft ook Servet niet ter dood veroordeeld, maar de Geneesche overheid heeft een van den brandstapel gebracht. Servet heeft eigenlijk zelf zich oordeel op den hals gehaald. Hij schreef aan den raad dat als hij schuldig was aan ketterij, hij moest sterven en indien Calvijn daaraan schuldig stond, Calvijn den dood moest ondergaan — meeneende dat de raad op zijn hand was. En dit was ook aanvankelijk aldus, doch de raad sloeg om en daarop had Servet niet gerekend.

Voorts beoogde Dr. Bredt, dat de Geref. Kerkenorde niet genoeg tot haar recht kwam, waar de Geref. Blijdenis door de overheid ingevoerd werd, zoals in de Pfalz, in de gebieden van Isenburg, Solms, Wittgenstein, in de stad Bremen. Ook Oost-Friesland moet hieronder gerekend. Daar kwam, doordat de heer des lands macht over de kerk uitoefende, de Gereformeerde Kerkenordering niet tot haar recht. In Oost-Friesland bracht 'a Lasco wel goede dingen tot stand. Maar de andere Geref. gebieden zijn in betrekking tot de cultuur en staatsrechtelijk zonder betekenis gebleven. Daar kon zich later de Unie ontwikkelen, waarbij Oost-Friesland een uitzondering is. Daar waar de heer van het land ook de macht over de kerk had, konden de Presbyteria zich ontwikkelen, maar het kwam niet tot synodale vergaderingen.

In de vrije kerk is echter de Geref. Kerkenorde tot ontwikkeling gekomen. Calvijn hoopte dat in andere landen, voornamelijk in Frankrijk, de overheid de zaak der reformatie, naar Genève's voorbeeld, zou behartigen. Hij wilde niet, dat de kerk onder den staat zou komen; hij begeerde een zelfstandige kerk, die de staatsmacht gebuiken zou. Daarom schiep hij in zijn synodale kerkenorde mede een organisatie, die het aan de kerk mogelijk maakte, om eventueel ook zonder de staatsmacht te bestaan. Deze ordening werd aanvaard door de Hugenoten in Frankrijk, de Presbyterianen in Engeland en Schotland, de Gereformeerden in Nederland, de kerken onder het Kruis aan den Nederrijn. D z liefd allen in strijd met de staatsmacht, met de Roomsche Koning-n van Frankrijk, met de Staats in Engeland, met de Spaansarden in Nederland,

met de Roomsche Hertogen van Kleef en Berg. Hier moest de Staatsmacht voor den gevaarlijksten vijand geacht worden; de kerk moest gebouwd in een strijd op leven en dood met den staat. Maar juist hierdoor werd op het gebied van cultuur en politiek de Geref. Kerk een kracht van groote betekenis.

Wanneer men de geschiedenis nagaat vallen drie dingen in het o-g: 1o. In de streken waarin de Gereformeerden hun Blijdenis en kerk tot ontwikkeling brachten, is de maatschappelijke toestand het best. 2o. De Franseche revolutie heeft daar in sociaal opzicht haast niets kunnen veranderen. 3o. De verdraagsamheid op Godsdienstig gebied is daar het eerst in toepassing gebracht.

Is dit alles toeval, of bestaat hier innerlijk verband? Dr. Bredt toont aan, dat de Geref. beginselen, neergelegd in Blijdenis en kerkenorde, daartoe hebben geleid. WINCKEL.

Officiele Gerichten.

Vrije Universiteit.

Men schrijft ons: Gevraagd wordt soms, of men ter plaatse waar de goede bewerking dit vereischt, niet een lokaal comité kan worden opgericht.

Het antwoord daarop kan luiden: al wat ter geregelde bewerking dienen kan, moet geschieden. De organisatie is er voor de vereening.

Bijvoorbeeld, Rotterdam bevatte als district waar een lokaal comité aan 't hoofd stond, Rotterdam, Kralingen, Overschie, Hillegersberg en Katedrecht. Voor de goede bewerking bleek het raadzaam Kralingen als afzonderlijk district te organiseren. En het is niet uitgesloten dat Overschie onder een correspondent komt.

Dan komt soms de vraag, wat is beter: een lokaal comité of een correspondentiechap?

Het antwoord daarop, men zal het begrijpen, is: een comité dat werkt, is beter dan een correspondentiechap waar niets wordt gedaan. In 't algemeen, de ervaring heeft dat geleerd, komt het aan op mannen die werken willen en kunnen.

Een uitstekende toelichting kan daarvan worden gegeven.

In Haarlem is één lokaal comité.

Bij de laatste jaarvergadering hebben de broeders van het comité kraaiig werk geleverd. Maar toen de vergadering voorbij was ging ieder van de leden der regeringscommissie, en ook die van het lokaal comité, »huis toe».

Zelfs de penningmeester die het meeste werk had gehad om de collectie te ontvangen en te b. heeren, meende dat zijn werk af was.

Glukkig veranderde hij van inzicht.

Hij bleef, en niet alleen dat, maar de propaganda werd krachtig aangepakt en het resultaat is, dat binnen eenige weken de contributie met een fluk bedrag per jaar werd verhoogd. En dat is nog maar een begin.

In Friesland wordt door den provincialen secretaris de zaak weer anders aangepakt, door zoo nu en dan hier of daar een »inval» te doen, zich te wenden tot sommige broeders die »wel wachten kunnen» en dan hen te bewegen om van contribuant lid te worden of de contributie te verhoogen.

In Groningen blijft men zich nog het best bevinden door een agent aan te stellen, die van plaats tot plaats trekt en, onder de leiding van 't Provinciaal Com. é, geregeld eenige dagen besceet om het propagandawerk te verrichten. En daarbij blijft het in Groningen niet.

Re de werd gemeld, dat in het Noordelijk gedeelte een »locaal comité» zal worden opgericht.

De bedoeling is, dat hierin de correspondenten van bijeengelegene districten zich verenigen om met elkander te beraadslagen en daarna te werken.

Soms zullen wellicht andere plaatsen zich ook vereenigen. Is het zoover gekomen, dan kan uit elken kring één man worden aangewezen die met elkander het provinciaal comité vormen.

In Zeeland, om het daarbij voor duimaal te laten, gaat het weer anders. Daar hebben de broeders met elkander gesproken en de plaatsen verdeeld. Toen aan 't werk om leden te winnen, en voortu voor een feestgave bij het 40 jarig bestaan. Twee vliegen in een klap.

Als er maar gewerkt wordt, wordt er ook gewonnen, de broeders ter plaasse kunnen het 't beste weten, en moeten het doen zoals hun dat goed dunkt. Als het Bureau maar opgave ontvangt, dan kan elke wijze van werken in de organisatie worden opgenomen.

Kort Verslag van de Verg. der Classis Gorinchem van 11 Nov. 1920.

1. Namens de kerk van Meerkerk wordt de verg. geopend door Dr. Boijinga. Z.E. verzoekt te zingen Ps. 33:6, leest Psalm 1 en gaat voor in gebed.

2. Uit de lastbrieven blijkt, dat alle kerken der classis wetig zijn vertegenwoordigd met uitzondering van één kerk, wier afgevaardigden hun lastbrief hadden achtergelaten. Na belofte van spoedige intezending aan den scriba wordt hun echter zitting verleend.

3. In het moderamen nemen zitting Drs. Boijinga als praeses, Dr. Los als scriba en Dr. v. d. Vries als assessor.

4. De notulen der vorige vergadering worden gelezen en na een paar kleine wijzigingen vastgesteld.

5. Ook de notulen der buitengewone verg. van 10 Sept. l.l., worden gearresteerd.

6. De praeses spreekt, namens de verg., hartelijke wenschen uit voor de kerken van Leerdam en Giesendam—Neder-Hardinxveld, in betrekking tot het afscheid van Leerdam en de intrede van laatste-nieuwe kerk, van Dr. S. O. Los.

7. Ook Dr. van Pernis wordt gefeliciteerd met zijn beroeping naar de kerk van Andel, en de bijdschap der vergadering er over uitgesproken, dat Z.E. vrijmoedigheid had gevonden voor dit beroep te bedanken, terwijl 'a Heeren goedkeuring en zegen op dit besluit wordt toegewenst voor Dr. van Pernis, zoowel als voor de kerk van Schooneveld.

8. Broeder C. de Kruy» van Ameide draagt zijn oefening voor over 1 Tim. 1:16. Na examinate in de door de classis bepaalde vakken wordt aan genoemden broeder, met bijna algemeene stemmen, de bevoegdheid gegeven om in de kerken dezer classis een stichtelijk woord te spreken. De praeses doet hem van het besluit der verg. mededeeling; br. de Kruik dankt de verg.

9. Aan de redactie van het »Jaarboek der Geref. Kerken» zullen de namen der verschelde D-putaten worden gemeld.

10. Naar aanleiding ener circulaire van Deputaten voor den arbeid der Evangelisatie in N. Brabant en Limburg wordt besloten boven de collectien der kerken dien arbeid dit jaar te steunen met f 50 uit de classicale kas.

11. Het verzoek van Deputaten inzake Art. 11

en 13 K.O. (volgens advies der Generale Synode 1920) tot verhoging van het bedrag ter verzorging van Eerbetuigings-Predikanten, Weduwen en Wezen, wordt toegestaan.

12. Verzoek van L. erdams kerk tot herziening van de regeling consulentchap. Art. 1 wordt afgevoerd. 't Verzoek, Dr. O. Los als consulent van deze kerk aan te wijzen, wordt toegestaan.

13. Een aanvraag van de kerk van Vianen om financieel steun tot verhoging van het tractement van een te beroepen predikant, en een dergelijk verzoek van de kerk van Hardinxveld wordt toegelicht. De behandeling van beide verzoeken wordt uitgesteld tot de volgende vergadering.

14. Evenzoo wordt tot de classieke verg. van Febr. '21 uitgesteld, een voorstel van een der kerken, om samenwerking te beproeven tot oplossing der moeilijkheden inzake te lage predikants-tractementen.

15. De Schilder rapporteert inzake Zending. 16. Kerken die daartoe nog niet overgingen, worden verzocht hun vaste bijdragen voor de Zending met 50 pCt. te verhogen.

17. Van een gedeelte der gevestigde kerken wordt rapport uitgebracht door Dr. den Houting. 18. Door Dr. van Pernis wordt rapport uitgebracht inzake het afscheid van Dr. Los van de kerk van Leerdam en door Dr. den Houting aangaande Z.Ew. intrede te Giessendam in hoedanigheid van vertegenwoordigers der classis.

19. De Classieke Questor doet rekening en verantwoording van zijn beheer en stelt zijn begroting voor het volgende jaar voor. Met dank voor zijn accuraatheid worden beiden goedgekeurd.

20. Overige rapporten onder f. g. h. en i. van het agendum, worden om het vervolgde uur tot volgende verg. uitgesteld.

21. Met het oog op de groote kosten zal het eerstvolgende jaar geen kerkvisitatie worden gehouden, tenzij er voor eenige kerk daartoe noodzakelijkheid mocht blijken.

22. Onderzoek wordt ingesteld inzake naleving van het classicaal besluit aangaande predikants-tractementen. In de meeste kerken kan verbetering worden geconstateerd; in enkele zelfs veel.

23. Naar Art. 9 der Classieke regeling worden de volgende Deputaten benoemd:

Questor br. P. J. v. Vleuten, primus, br. G. J. Snoek, sec.; corresponderende kerk die van Gorinchem; deputatie voor kerkvisitatie primus dd. den Houting, Janssens, v. Pernis, Schilder; secundus dd. Boefinga, Los; voor examina dd. Schilder, v. d. Vlies; voor Theol. School dr. Los; voor Vrij-Universiteit dr. den Houting; voor Prov. Weeshuis br. Scherpenzeel; voor hulphulp, kerken dr. Boefinga, sec., dr. Janssens; voor hulphulp, stud. nten dr. Los, secundus dr. van Pernis; voor Rijn-Prinsen dr. Boefinga; voor het archief dr. v. Pernis en br. v. Vleuten; voor Ev. N.-Br. en Limburg

dr. Boefinga; voor Jodenzending dr. A. Janssens; voor Zending onder de Heidenen en Mohammedanen dd. Los en Schilder; voor art. en 13 K.O. dr. v. Pernis, primus, dr. J. Boefinga secundus; voor art. 19 ds. Los, primus, ds. den Houting, secundus; voor art. 49 ds. v. Pernis, primus, ds. den Houting, secundus.

Namens den heer J. Snoek wordt mededeeling gedaan door br. van Vleuten, dat genoemde broeder, vanwege zijn hoogen leeftijd, niet meer voor een benoeming, als Questor, (in welke functie hij de kerken dezer Classis zooveel jaren trouw heeft gediend) wenscht in aanmerking te komen. Den scriba wordt opgedragen aan Vader Snoek een hartelijk dankbaar schrijven te richten.

25. Tot Questor der Classis worden benoemd de broeders P. J. v. Vleuten (primus) en G. J. Snoek (sec.).

26. Vacaturebeurten worden aldus geregeld: Hardinxveld: DD. Los, Lindeboom, L. xmoor: DD. Schilder, Janssens, Noordeloos: DD. den Houting, v. d. Vlies, Vianen: DD. Boefinga, van Pernis.

27. Waar pas kerkvisitatie heeft plaats gehad wordt onderzoek naar Art. 41 K.O. nagelaten. 28. Bij de rondvraag verlangt niemand het woord.

29. De Praeses spreekt een waardeerdend woord, gewijd aan broeder Snoek en zijn jarenlang dienst der Classis bevestigen, en een ernstig, weemoedig, doch ook troostrijk woord naar aanleiding van het zoo heerlijk en salig ziek-

en sterfbed van Dr. A. Kuyper. Hij herdenkt den veelzijdigen, machtigen arbeid op zoo vele-ge gebied, en spreekt, met dank aan onzen God, van den rijken zegen welken bij name de kerk des Heeren in zijn Hooggeleerde ontvangen heeft.

30. De kerk van Noordeloos zal D.V. de volgende vergadering der Classis openen. Voor het moderamen zijn aangewezen: Dr. den Houting, praeses, Dr. v. Pernis, scriba, Dr. Boefinga, assessor.

31. Dr. v. d. Vlies gaat voor in dankgebed. De Praeses sluit de vergadering.

Namens de Classis,
J. v. d. Vlies, (Ass.)

Kerknieuws.

Gereformeerde Kerken.

BEROEPEN: Hasselt en Zuidwilde (Dr.), J. H. Kuiper, cand. Kampen. - 's Gravenhage, G. Verrij, Hellevoetsluis. - Meppel (2e pred. plaats), D. J. Couvee, Ridderkerk. - Wildervank, S. Doornbos, 's Hertogenbosch. - Pernis, E. Tollenaar, Brouwershaven. - Stadskanaal, P. Bos, Winsum. - Fijnaart, J. L. v. d. Wolf, Haastrecht. - Oudega (W.), A. G. Wolf, Loenen-Vreeland.

AANGENOMEN: Zwindrecht, A. Rolloos, Delfshaven. BEDANKT: Schipluiden, A. J. Fanoy, Oosterend. - Zegwaard ca., A. G. Wolf, Loenen-Vreeland. - Sleuwyk, J. Hoekstra, Ten Post. - Scharen-dijke, G. Verrij, Hellevoetsluis.

Nederlandsch Hervormde Kerk.

BEROEPEN: Zoutelande J. L. G. Brouwer, cand. 's Gravenhage. - Buiksloot, B. N. J. Roskott, Giessen-Nieuwkerk. - Weerselo, J. Kneek, Valkenburg (bij Leiden). - Delft, P. Kruijt, Suphorst en P. Kuyman, Houten (U). - Eegelen, J. C. Fontein, Herwenen. - Asperen, N. Luyendijk, Scherpenisse. - Bergambacht, D. E. I. Hupkens, Wans-werd. - Hoogermeide, A. Blason, Henkema, caud. Zaandam. - Drempt, H. Cannegieter, Boro-culo. - Zalt-Bommel, H. v. Essen, Hoelckenskerke. - Oudelande, J. H. Vaandrager, Grijskerke. - Nieuw-Lekkerland, P. Kruijt, Suphorst. - Anloo (Dr.), S. Sevenster, cand. Kollum. - Langerak bij de Lek, C. J. v. d. Graaf, cand. Rotterdam.

AANGENOMEN: Den Ham, F. van Asch, Eethen. - Doetinchem, Dr. K. J. Brouwer, pred. aan de overzijde v/h IJ, Amsterdam. - Opheusden, A. Dekker, Hoevelaken.

BEDANKT: Harich, G. Tichelaar, Klundert. - Vlissingen, Dr. K. J. Brouwer, pred. aan de over-zijde v/h IJ te Amsterdam. - Furmerland, J. G. L. Brouwer, cand. 's-Gravenhage. - Benthuisen, Dr. G. C. Steenbeek, Waddingsveen. - Kesteren, Dr. J. van de Graaf, Raamsdonk. - Rijnsburg, E. Warmolts, Nunspeet. - Usselo, H. J. van Rooijen, O.L. pred. met verlof, Werkhoven. - Finsterwolde, A. N. Pijnacker Hordijk, Oldeberkoop. - Nuenen-Geldorp, H. E. Vinke, Alkmaar. - Kortgene, H. v. Essen, Hoelckenskerke. - Barneveld, K. J. v. d. Berg, Ermelo (Vel.). - Elst (U), C. J. v. d. Graaf, cand. Rotterdam. - Urk, A. Blanson Henkema, cand. Zaandam.

Advertentie

Diep getroffen door de zoo talrijke bewijzen van hartelijke deelneming ontvangen bij het overlijden van onzen geliefden Vader, Behuwd- en Grootvader

Dr. ABRAHAM KUYPER, veroorloven wij ons langs dezen weg onzen diepgevoelden dank te be-tuigen.

Bloemendaal, Dr. H. H. KUYPER, C. M. J. KUYPER, HEYLOM en Kinderen.

Padaang (Sumatra), Dr. J. H. F. KUYPER, 's-Gravenhage, H. S. S. KUYPER, Rotterdam, Dr. A. KUYPER Jr., H. KUYPER, VAN OORDT en Kinderen.

's-Gravenhage, J. H. KUYPER, C. M. E. KUYPER, Leiden, G. KUYPER, H. L. W. KUYPER, STORM VAN LERUWEN en Kinderen.

20 December 1920.

De Gee & Grosheide Accountants (Instituutleden).

Singel 303 Vondelstraat 60 Tel. Noord 1233 Tel. Zuid 6211 „ Centrum 2981

ZIGTERMAN'S Goedkope Meubelwinkels

GRONINGEN, Oude Ebbingestr. 33 TELEFOON 1177.

ASSEN, Markt 14 Telefoon 269.

DE LENDENEN OMGORD

BIJBELSCH DAGBOEK door Da. J. J. Knap Czn. TWEEDE DRUK

Groot kwarto formaat. In rood kaderig geprint met duidelijke, heldere letter. Prijs gebonden in fraaien stempelband 11.50.

Uitgave v. J. H. Kok te Kampen

A. W. BRINK & Co. COMMISSIONNAIRS IN EFFECTEN

HEERENGRACHT 148, AMSTERDAM.

Alleen voor Lezers van dit Blad. Van f 3.90 voor f 1.90.

A. J. HOOGENBIRK.

Van Slavenkoopman tot Evangeliedienaar (CARDIPHONIA)

De wonderbare lotsbeklikkingen over JOHN NEWTON en zijn be-keering op nieuw vertolkt.

2 deelen - 735 bladz.

Van Slavenkoopman tot Evangeliedienaar (Cardiphonia)

is erkend te zijn een der beste wer-ken van den overleden Auteur. Wij raden dan ook den lezer van dit tijdschrift aan gebruik te maken. Verkrijgbaar bij D. BOLLE, Bazaar van Goedkope Boeken, Hang 98, Rotterdam, franco na ont-vangst van postwissel waarop melden: „Aanbod Heraut“.

Ieder Anti-Rev. die in deze ernstige dagen onze pors niet steunt of leest bevordert indirect de revolutie.

Besef dit en abonneert U op „De Standaard“

Vraagt gratis proefnummers ter kennismaking, en wekt anderen daartoe op.

Bureau: N. Z. Voorburgwal 58-60, Amsterdam.

Post Cheque en Girodienst.

Door eene postrekening bespaart men veel tijd, dien men anders moet besteden aan loopen, geld halen, geld wisselen, wachten op kantoren, enz. enz. Neemt daarom spoedig een postrekening.

AVONDMAALSTELLEN IN ZILVER, VERZILVERD EN NIKKEL. T. FABRY DE JONGE.

FABRIEK VAN GOUDEN EN ZILVEREN WERKEN, GOES

GEBRs. VAN THIEL, HELMOND

Fabrikanten van:

Draadnagels, Klinknagels, Moer-bouten, Rivets, Tacks, Stoel-, Fauteuil- en Matrasveeren, Blank, Gegloeid, Gegalvaniseerd en Verkoperd Draad, Hechtdraad, Brostdraad, enz.

Galvaniseerinrichting.

SIGAREN. SIGAREN. overtuigt U, gij zijt tevreden.

Door geheel Nederland franco thuis, flinke, wit brandende, geurige sigaren. 100 fijne f 4.50, 200 - f 8.25, 100 zeer fijne f 6.25, 200 - f 11.75. Extra fijne 100 - f 7.50, 200 - f 14.25. Brieven van tevredenheid voor-radic. Adres: R. VERMAN Turfmarkt 54, Gouda

UITGAVEN VAN J. B. WOLTERS GRONINGEN - DEN HAAG.

Joh. H. Been, Uit het He-breuwische herdersleven. Leesboek voor school, huis-gezin, catechisatie en an-dagschool, geïllustreerd, ingenaaid f 0.90, geb. 2e dr. . . . f 1.50

G. H. Bleeker en H. Mar-witz, Schoolatlas voor Bijbelische geschiedenis in kaarten en platen, ten ge-bruik bij het catech. tisch onderwijs. 6e druk f 1.25

Dr. A. M. Brouwer, Schets der Kerkgeschiedenis in tabellen, gearous. 1.290

C. W. Coolma en J. O. Helder, in Gods Ge-meenschap. Bijbelisch dag-boek, met bijdragen van verschillende Hoogleraren en Predikanten, geb. f 4.90

Dr. J. A. Cramer. Het leven uit God, gebonden, 2e druk . . . f 3.90

Gods licht over der men-schen wegen, geb. f 3.90

Tusschen de korenvelden, gebonden . . . f 3.90

I. Koolstra, Zedelijke op-voeding, ing. f 2.90, geb., 2e druk . . . f 3.90

Menschen in wording, ing. f 2.90, gebonden . . . f 3.75

Opvoeder en Kind. Paedago-gische voordrachten en schetsen, ingenaaid f 1.50 gebonden . . . f 2.25

Onze groote kinderen. Over opvoeding in de Puberteitjaren. Eerste deel. Hun wezen en ons doel, ing. f 3.50 gebonden, 2e druk f 4.50

Tweede deel. Streven naar ons doel, ing. f 3.50 gebonden . . . f 4.50

Uitgegeven voor het Lijthart-Comité:

Jan Lijthart, Verspreide opstellen. Twee bundels, geb., 2e dr. . . f 0.70

In Zweden, geb., 2e dr. f 0.95

Overopvoeding. Twee bun-dels, gebonden . . f 1.50

Jeugtherinneringen, met portret van den schrijver, gebonden . . . f 2.25

Geen toeslag.

UITGAVEN VAN J. B. WOLTERS GRONINGEN - DEN HAAG.

B. J. WIJNGAARDEN, Coiffeur en Posticheur, Heerengracht 176.

Gegarandeerd krimp vrij Flanel

zonder waschvoorschrift.

Elk stuk, onverschillig hoe gewasschen, dat krimpt, wordt onvoorwaardelijk vergoed.

AANBEVELEND A. ZOMER

WITTE GOEDEREN - HAARLEM

DRUKKERIJ HOLLAND AMSTERDAM N.Z. VOORBURGWAL 58-60



SPECIAAL INGERICHT VOOR DE VERVAARDIGING VAN

AANDEELEN OBLIGATIES BESTEKKEN

WIJ WAARBORGEN DE KUNST IN 'T DRUKWERK

DOOR MODERNE MACHINES EN DESKUNDIG PERSONEEL

De Groninger Brandwaarborg-Maatschappij.

HOOFDKANTOOR

GRONINGEN, O. Boteringestraat 72.

Speciale afdeling voor H. H. Predikanten en Onderwijzers, voor Kerken en Scholen, alsmede voor Leden van „Patrimonium“.

HET PAEDAGOGISCH TIJDSCHRIFT

VOOR HET CHR. ONDERWIJS

OFFICIEEL ORGAAN DER VEREENIGING VOOR CHR. PAEDAGOGIEK

VERSCHEIJNT MAANDELIJKS.

REDACTIE:

Prof. Dr. H. BAVINCK; K. v. d. BERG; R. DIJKSTRA; A. JONKMAN; P. OOSTERLEE; A. J. SCHREUDER; J. Th. SCHREUDER en H. J. VAN WIJLEN.

ABONNEMENTSPRIJS f 4.- PER JAARGANG.

UITGAVE N.V. DAGBLAD EN DRUKKERIJ DE STANDAARD AMSTERDAM, N. Z. VOORBURGWAL 58-60. - TEL. N. 2315 EN C. 685.

Een speciaal adres voor Echte Friesche Heerenbaaitabak

FIRMA GEBR. VEENSTRA & Co.

Stoomtabaksfabriek WORKUM (Fr.)

LAGE PRIJZEN. PRIMA KWALITEITEN. WEDERVERKOOPERS RUIME PROVISIE.

WED. JOHs. ALBERTS, Tabak- en Sigarenmagazijn „BILOERDIJK“

Bilderdijkstraat 5, - Amsterdam.

Ruime sortering van goede merken in elken prijs.

Zondags gesloten.

Groningsche Hypotheekbank voor Nederland

gevestigd te GRONINGEN. Bijkantoor te ZWOLLE.

De Bank geeft uit tot een beperkt bedrag:

6 1/2 % PANDBRIEVEN tegen 100 %

in stukken van f 1000.-, f 500.- en f 100.-.

De Directie:

M. Brouwer. Mr. H. van der Vegte. F. J. Bolt.

MECHANISCH - PNEUMATISCH KERKORGELFABRIEK

J. DE KOFF & ZON - UTRECHT

REPAREREN - STEMMEN

EERSTE FRIESCHE MACHINALE MATRASSENFABRIEK

Fa. J. VISSER & Co. - Wolvega - Tel. 43

Fabriceren tegen uiterst concurrerende prijzen: STROO KAPOK ZIEGRAS SPIRAAL en SPRINGVEEREN

Groothandel in: Stoelen, Ledikanten, Wiegen, Ziegras, Kapok, Vlasafval, Crinovégal, Houtwol enz.

Engroshandel in: Stoffeerders- en Behangers. Four-turen tegen uiterst concurrerende prijzen.

LEVERING UITSLUITEND AAN DEN HANDEL

uit Noordelijke f 3.10, uit Noord-wilde f 3.20, uit Zuidwilde f 3.30, uit Zuidwilde f 3.40, uit Zuidwilde f 3.50, uit Zuidwilde f 3.60, uit Zuidwilde f 3.70, uit Zuidwilde f 3.80, uit Zuidwilde f 3.90, uit Zuidwilde f 4.00, uit Zuidwilde f 4.10, uit Zuidwilde f 4.20, uit Zuidwilde f 4.30, uit Zuidwilde f 4.40, uit Zuidwilde f 4.50, uit Zuidwilde f 4.60, uit Zuidwilde f 4.70, uit Zuidwilde f 4.80, uit Zuidwilde f 4.90, uit Zuidwilde f 5.00, uit Zuidwilde f 5.10, uit Zuidwilde f 5.20, uit Zuidwilde f 5.30, uit Zuidwilde f 5.40, uit Zuidwilde f 5.50, uit Zuidwilde f 5.60, uit Zuidwilde f 5.70, uit Zuidwilde f 5.80, uit Zuidwilde f 5.90, uit Zuidwilde f 6.00, uit Zuidwilde f 6.10, uit Zuidwilde f 6.20, uit Zuidwilde f 6.30, uit Zuidwilde f 6.40, uit Zuidwilde f 6.50, uit Zuidwilde f 6.60, uit Zuidwilde f 6.70, uit Zuidwilde f 6.80, uit Zuidwilde f 6.90, uit Zuidwilde f 7.00, uit Zuidwilde f 7.10, uit Zuidwilde f 7.20, uit Zuidwilde f 7.30, uit Zuidwilde f 7.40, uit Zuidwilde f 7.50, uit Zuidwilde f 7.60, uit Zuidwilde f 7.70, uit Zuidwilde f 7.80, uit Zuidwilde f 7.90, uit Zuidwilde f 8.00, uit Zuidwilde f 8.10, uit Zuidwilde f 8.20, uit Zuidwilde f 8.30, uit Zuidwilde f 8.40, uit Zuidwilde f 8.50, uit Zuidwilde f 8.60, uit Zuidwilde f 8.70, uit Zuidwilde f 8.80, uit Zuidwilde f 8.90, uit Zuidwilde f 9.00, uit Zuidwilde f 9.10, uit Zuidwilde f 9.20, uit Zuidwilde f 9.30, uit Zuidwilde f 9.40, uit Zuidwilde f 9.50, uit Zuidwilde f 9.60, uit Zuidwilde f 9.70, uit Zuidwilde f 9.80, uit Zuidwilde f 9.90, uit Zuidwilde f 10.00, uit Zuidwilde f 10.10, uit Zuidwilde f 10.20, uit Zuidwilde f 10.30, uit Zuidwilde f 10.40, uit Zuidwilde f 10.50, uit Zuidwilde f 10.60, uit Zuidwilde f 10.70, uit Zuidwilde f 10.80, uit Zuidwilde f 10.90, uit Zuidwilde f 11.00, uit Zuidwilde f 11.10, uit Zuidwilde f 11.20, uit Zuidwilde f 11.30, uit Zuidwilde f 11.40, uit Zuidwilde f 11.50, uit Zuidwilde f 11.60, uit Zuidwilde f 11.70, uit Zuidwilde f 11.80, uit Zuidwilde f 11.90, uit Zuidwilde f 12.00, uit Zuidwilde f 12.10, uit Zuidwilde f 12.20, uit Zuidwilde f 12.30, uit Zuidwilde f 12.40, uit Zuidwilde f 12.50, uit Zuidwilde f 12.60, uit Zuidwilde f 12.70, uit Zuidwilde f 12.80, uit Zuidwilde f 12.90, uit Zuidwilde f 13.00, uit Zuidwilde f 13.10, uit Zuidwilde f 13.20, uit Zuidwilde f 13.30, uit Zuidwilde f 13.40, uit Zuidwilde f 13.50, uit Zuidwilde f 13.60, uit Zuidwilde f 13.70, uit Zuidwilde f 13.80, uit Zuidwilde f 13.90, uit Zuidwilde f 14.00, uit Zuidwilde f 14.10, uit Zuidwilde f 14.20, uit Zuidwilde f 14.30, uit Zuidwilde f 14.40, uit Zuidwilde f 14.50, uit Zuidwilde f 14.60, uit Zuidwilde f 14.70, uit Zuidwilde f 14.80, uit Zuidwilde f 14.90, uit Zuidwilde f 15.00, uit Zuidwilde f 15.10, uit Zuidwilde f 15.20, uit Zuidwilde f 15.30, uit Zuidwilde f 15.40, uit Zuidwilde f 15.50, uit Zuidwilde f 15.60, uit Zuidwilde f 15.70, uit Zuidwilde f 15.80, uit Zuidwilde f 15.90, uit Zuidwilde f 16.00, uit Zuidwilde f 16.10, uit Zuidwilde f 16.20, uit Zuidwilde f 16.30, uit Zuidwilde f 16.40, uit Zuidwilde f 16.50, uit Zuidwilde f 16.60, uit Zuidwilde f 16.70, uit Zuidwilde f 16.80, uit Zuidwilde f 16.90, uit Zuidwilde f 17.00, uit Zuidwilde f 17.10, uit Zuidwilde f 17.20, uit Zuidwilde f 17.30, uit Zuidwilde f 17.40, uit Zuidwilde f 17.50, uit Zuidwilde f 17.60, uit Zuidwilde f 17.70, uit Zuidwilde f 17.80, uit Zuidwilde f 17.90, uit Zuidwilde f 18.00, uit Zuidwilde f 18.10, uit Zuidwilde f 18.20, uit Zuidwilde f 18.30, uit Zuidwilde f 18.40, uit Zuidwilde f 18.50, uit Zuidwilde f 18.60, uit Zuidwilde f 18.70, uit Zuidwilde f 18.80, uit Zuidwilde f 18.90, uit Zuidwilde f 19.00, uit Zuidwilde f 19.10, uit Zuidwilde f 19.20, uit Zuidwilde f 19.30, uit Zuidwilde f 19.40, uit Zuidwilde f 19.50, uit Zuidwilde f 19.60, uit Zuidwilde f 19.70, uit Zuidwilde f 19.80, uit Zuidwilde f 19.90, uit Zuidwilde f 20.00, uit Zuidwilde f 20.10, uit Zuidwilde f 20.20, uit Zuidwilde f 20.30, uit Zuidwilde f 20.40, uit Zuidwilde f 20.50, uit Zuidwilde f 20.60, uit Zuidwilde f 20.70, uit Zuidwilde f 20.80, uit Zuidwilde f 20.90, uit Zuidwilde f 21.00, uit Zuidwilde f 21.10, uit Zuidwilde f 21.20, uit Zuidwilde f 21.30, uit Zuidwilde f 21.40, uit Zuidwilde f 21.50, uit Zuidwilde f 21.60, uit Zuidwilde f 21.70, uit Zuidwilde f 21.80, uit Zuidwilde f 21.90, uit Zuidwilde f 22.00, uit Zuidwilde f 22.10, uit Zuidwilde f 22.20, uit Zuidwilde f 22.30, uit Zuidwilde f 22.40, uit Zuidwilde f 22.50, uit Zuidwilde f 22.60, uit Zuidwilde f 22.70, uit Zuidwilde f 22.80, uit Zuidwilde f 22.90, uit Zuidwilde f 23.00, uit Zuidwilde f 23.10, uit Zuidwilde f 23.20, uit Zuidwilde f 23.30, uit Zuidwilde f 23.40, uit Zuidwilde f 23.50, uit Zuidwilde f 23.60, uit Zuidwilde f 23.70, uit Zuidwilde f 23.80, uit Zuidwilde f 23.90, uit Zuidwilde f 24.00, uit Zuidwilde f 24.10, uit Zuidwilde f 24.20, uit Zuidwilde f 24.30, uit Zuidwilde f 24.40, uit Zuidwilde f 24.50, uit Zuidwilde f 24.60, uit Zuidwilde f 24.70, uit Zuidwilde f 24.80, uit Zuidwilde f 24.90, uit Zuidwilde f 25.00, uit Zuidwilde f 25.10, uit Zuidwilde f 25.20, uit Zuidwilde f 25.30, uit Zuidwilde f 25.40, uit Zuidwilde f 25.50, uit Zuidwilde f 25.60, uit Zuidwilde f 25.70, uit Zuidwilde f 25.80, uit Zuidwilde f 25.90, uit Zuidwilde f 26.00, uit Zuidwilde f 26.10, uit Zuidwilde f 26.20, uit Zuidwilde f 26.30, uit Zuidwilde f 26.40, uit Zuidwilde f 26.50, uit Zuidwilde f 26.60, uit Zuidwilde f 26.70, uit Zuidwilde f 26.80, uit Zuidwilde f 26.90, uit Zuidwilde f 27.00, uit Zuidwilde f 27.10, uit Zuidwilde f 27.20, uit Zuidwilde f 27.30, uit Zuidwilde f 27.40, uit Zuidwilde f 27.50, uit Zuidwilde f 27.60, uit Zuidwilde f 27.70, uit Zuidwilde f 27.80, uit Zuidwilde f 27.90, uit Zuidwilde f 28.00, uit Zuidwilde f 28.10, uit Zuidwilde f 28.20, uit Zuidwilde f 28.30, uit Zuidwilde f 28.40, uit Zuidwilde f 28.50, uit Zuidwilde f 28.60, uit Zuidwilde f 28.70, uit Zuidwilde f 28.80, uit Zuidwilde f 28.90, uit Zuidwilde f 29.00, uit Zuidwilde f 29.10, uit Zuidwilde f 29.20, uit Zuidwilde f 29.30, uit Zuidwilde f 29.40, uit Zuidwilde f 29.50, uit Zuid